

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת נצבים תשפ"ב וראש השנה תשפ"ג ❁ שנה רביעית ג'ליון 157

בענין שמיטת כספים בחובות קטנים

יבואר דתרי חיובי חינוך איכא ובחיוב חינוך על הבן לא שייך לחייבו בהשמטת כספים

ויש לבאר בזה דיש חילוק בין מצווה המוטלת על הקטן דכה"ג מחויב רק בצורת המצווה כפשוטה, לבין היכא דהטילו את חובת החינוך על אביו דכה"ג מחויב האב לחנך בנו אפי' כשאינו מקיים את המצווה כצורת המצווה בכדי שימשיך בהרגלו כשיגדיל, וכגון בקטן שאינו חייב לצום כיון דאינו מתענה כל הצום אבל מ"מ מחנכין אותו לשעות, וכתב רבינו מנוח דחייב חינוך לשעות הוא מצווה על האב להרגילו, אבל על הקטן אין חיוב להתענות תענית שעות כיון שאינו כצורת המצווה השלימה, אבל החיוב של האב אינו דווקא בצורת המצווה השלימה אלא להרגילו במצוות כשיגדיל.

ולפ"ז אם מסופק הקטן אם בירך אינו צריך לחזור ולברך כיון דברכהמ"ז של קטן אינו חייב אלא מדרבנן, אבל אביו צריך לחנכו לחזור ולברך כיון דכשיגדיל יתחייב לחזור ולברך כשיהא מסופק אם בירך ברכהמ"מ, וצריך להרגילו במה שיתחייב כשיגדיל, ונפ"מ אם אכל והגדיל וחייב לברך ברכהמ"מ (אי נימא דאכתי חיובו מדרבנן) אם הוא מסופק אם שכח יהי' פטור מספק, דבזה אביו כבר לא יהי' חייב לחנכו דכיון שהגדיל כבר נפטור אביו מן החיוב לחנך ולהרגיל את בנו שהרי מברך ברוך שפטרני מענשו של זה.

ומעתה י"ל דאי אפשר להטיל עליו חיוב של השמטת כספים מדין חיוב חינוך שמוטל על הקטן שהרי מן התורה אינו חייב בהשמטת כספים והכספים אינם נשמטים ממנו ולהכי אינו חייב במצוה זו, דהמצווה של שמטת כספים היא רק על חובות שהתורה השמיטה אותם בזה צריך המלוה לשמטם אבל מה שהתורה לא השמיטה אינו חייב לשמטם ולהכי כיון דהתורה לא השמיטה חובותיו של הקטן א"כ אין עליו חיוב להשמיט אף דרבנן, דכל שאינו יכול לקיים המצוה כצורתה לא הטילו עליו לקיימה מדרבנן.

אכן אכתי יש לחייבו להשמיט כספים להרגילו במצוה זו גם אם אינו כצורת המצוה של תורה, אמנם חיוב זה אינו אלא חיוב על אביו לחנכו, ומשה"כ ביתומים שאין אביהן קיים אין לחייבם בהשמטת כספים כמש"כ התומים, ולכך העמיד דאירי ביתומים גדולים, ואכתי אפשר שגם לדעת התומים קטן שיש לו אבל צריך לחנכו להשמיט כספים שלחייבם לו ככל חובת חינוך המוטלת על האב.

יבואר דקטן שמצא מציאה ונתיאשו הבעלים אין לחייב הקטן בהשבה מדין חינוך שהרי הממון אינו של הבעלים

ובדומה לזה יש לעיין בקטן שמצא אבידה לפני יאוש ואחר כך נתיאשו הבעלים והרי מדין תורה הייאוש של הבעלים מהני להפקיעו מן הבעלים משום דמה שנמצא ביד הקטן לא חשיב באיסורא אתי לידיה לא מבעיא דלא חשיב יאוש ברשות שהרי אינו נעשה שומר אבידה ולא חייל עליה חיובי שמירה אלא גם אי נימא דמה שנתחייב בהשבה חשיב באיסורא אתי לידיה.

אבל ביארנו בגליון פרשת אמור תשפ"ב דחייב דחינוך אינו חיוב ממון אלא חיוב השבה בעלמא ובה לא חשיב באיסורא אתי לידיה ולהכי אינו חייב בהשבה מדין חינוך מדרבנן שהרי כיון שהאבידה כבר אינו ברשות הבעלים ואינו שלו אין לחייב הקטן בהשבת אבידה על ממון שאינו של הבעלים ולהכי אינו חייב בהשבה גם אם הגביהו לפני יאוש.

יש לדון האם לקטן שחייבים לו חובות חייב לעשות פרוזבול כדי שלא תשמטנו שביעית או לא, דכחיים יש לקטנים כסף השיך רק להם ולא לאביהם בחיסכון לכל ילד, ויש לדון האם שביעית תשמטנו אם לא יעשה פרוזבול.

ובפשוטו יש להוכיח מדברי הגמ' בגיטין דגם קטנים צריכים לעשות פרוזבול בכדי שלא תשמטם שביעית, דהנה איתא התם (דף ל"ז ע"א) דיתומים אינם צריכים פרוזבול משום דר"ג ובית דינו אביהן של יתומים, משמע דבלא זה יש שמיטת כספים לקטנים, ורק יתומים אין צריכין פרוזבול כיון שחובותיהן מסורין לב"ד.

אכן בתומים (ס"ז ס"ק כ"ה) הק' מ"ט יהי' לקטנים חיוב הרי אינם מצויין וגם קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצויין להפרישו (יבמות ק"ד ע"א), וכתב התומים דאירי התם ביתומים שהגדילו ולכן חייבים בהשמטת כספים וצריכים פרוזבול וכיון דהם יתומים ר"ג וב"ד אביהן של יתומים נגהו, ולהכי אין צריכין פרוזבול דכמסרו חובותיהן לב"ד חשיב, אבל ביתומים בעודם קטנים אי"צ פרוזבול דאינם מצויין בהשמטת כספים.

ודקדק כן מרש"י שם שכתב כיצד יש לקטנים חובות - שירשו חוב אביהן, ומ"ט לא כתב חוב של עצמן, שירשו מאביהן והלוו כספים לאחרים, וביאר לפי דחובות עצמן אינם צריכים פרוזבול לפי דבשעת הלואה היה זה הלואה שאינה משמטת כיון דלא היו מחויבים במצוות שמטת כספים, ולהכי גם השתא אינו משמט, והוכיח כן מהרשב"א שכתב דהקונה חוב של עכו"ם אין שביעית משמטתו משום דההלואה היתה של גוי ואפי' דהשתא של ישראל הוא אין שביעית משמטתו, ולדבריו הכי נמי בגר שנתגייר לא תשמט שביעית חובות שהיו לו מכבר דבעינן ראוי להשמיטה בשעת הלואה ובזמן החיוב.

ולכך העמיד רש"י דאירי בחוב של אביהן וירשו כשהן קטנים ואח"כ הגדילו דבשעת הלואה היה החוב של אביהן וחיילא עליה חובת השמטת כספים, וגם עתה החוב הוא של בר חיובא שהרי הגדילו ולהכי חייבים הם בהשמטת כספים וצריכים לעשות פרוזבול.

יבואר אם אפשר לחייב קטן בהשמטת כספים מדין חינוך שהקטנים מחויבים בכל המצוות מדרבנן

אמנם לכא' יש להקשות על דברי התומים מאי ק"ל דאין חיוב השמטה לקטן דלכאורה קשה מ"ט לא יתחייב הקטן בהשמטת כספים מדין חינוך ככל המצוות, ומאחר ויש חיוב חינוך לחנכן בהשמטת כספים משה"כ ליבעי פרוזבול.

וכי תימא דיתומים אין להם אב וחייב חינוך מוטל על האב, ולכך קשה ליה מ"ט בעינן פרוזבול הא אין מי שיחייבם בהשמטת כספים, דהא מ"מ יש חובת חינוך המוטל על הקטן וכן פסקו רוב הראשונים, והראיה מדקטן יכול להוציא בברכהמ"ז דרבנן לגדול שאינו מחויב אלא מדרבנן כמבואר בגמ' בברכות משום דתרווייהו מחויבים בברכהמ"ז דרבנן, וכן כתב בשו"ע סימן קפ"ו, ואי נימא דכל מצוות חינוך הוא רק מוטל על אביו ולא על הקטן עצמו א"כ מ"ט יכול להוציא הא אין הקטן מחויב מדרבנן אלא אביו חייב, ובהכרח דיש ב' מצוות חינוך האחד חינוך המוטל על האב לחנך בנו, וחינוך שהטילו חובת מצווה מדרבנן על הקטן ואינו מוטל על אביו, וא"כ קשה כנ"ל דכיון דגם הקטן חייב מדרבנן א"כ ליבעי פרוזבול משום חובתו ומאי ק"ל להתומים.

ויל"ע בקטן שיש לו אב שאבדת קטן לאביו אם חשיב באיסורא אתי לידה שהרי האב חייב בהשבת אבדה ותו לא חייל היאוש כל זמן שהאב חייב בהשבה וצ"ע.

יבואר דחובות של ישראל נפקעים בסוף שביעית מבעלותם גם כשאין מחויבים בשמטת כספים

אכן מרהיטת הסוגיא נראה דאע"פ דאין הקטן מצווה בזה מ"מ גדר החיוב דחובות של ישראל נשמטים בשביעית, וכמו שאם יש לקטן קרקע הרי יש

בה חובת שמיטה בשביעית וכל פירותיו נעשים הפקר דאפקעתא דמלכא הוא כל פירות של ארץ ישראל בשביעית נפקעים מבעלותם שהארץ היא לד', וכן פירות של נשים חיילא עליהו קדושת שביעית אפי' שיש מקום לומר שהיא ממצות עשה שהזמן גרמא יעויין במנחת חינוך שהאריך בזה, ומכל מקום כל קרקע ישראל בשמיטה חיילא עליה קדושת שביעית.

הכי נמי יש לומר דגם חובות הקטן נשמטים בשביעית כיון דאינו תלוי בחיובו אלא חובות ישראל נשמטים בשביעית.

בעניין קיום שתי מצוות דרבנן או מצוה אחת דאורייתא הי מינייהו עדיף

יבואר דגם באיסור דרבנן אמרינן דכמה איסורים חמירי טפי מאיסור אחד של תורה

ולכאור' מצינו שנחלקו בזה האחרונים. דהנה בב"י בסוף סי' שכ"ח הביא דבהגהות האחרונות דמרדכי (סי' תסז פג.) כתב בשם ראבי"ה (סי' תקל"א) דאם היה חולה צריך לחסם יין ימלא ישראל ויחס הגוי, ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת עכ"ל.

והב"ח והט"ז שם בס"ק ו' כתבו דהראב"ה חולק על הר"ן הנ"ל, דהא הר"ן כתב דאם היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו ואין אומרים נאכילנו נבילה, וביאר הר"ן דהוא משום שאם נאכילנו נבילה בכל כוית וכזית שיאכל הרי הוא עובר בלאו דנבילה משא"כ אם נשחוט לו בהמה נעבור רק איסור אחד של שבת, וכמה לאווין חמירי מאיסור אחד חמור, דלפ"ז הכא נמי עדיף שיבשל ישראל את היין מאשר שהגוי יבשל את היין, דאם הגוי יבשל את היין בכל משהו שישתה עובר על איסור של סתם יינם משא"כ אם הישראל יבשל את היין יעבור רק פעם אחת על איסור שבת.

אולם בדרכי משה בסוף [סי' שכ"ח] כתב על דברי הב"י אף על גב דמחללין שבת ולא מאכילין אותו נבלה, יש לומר [שאני] נבלה שהיא גם כן איסור דאורייתא עכ"ל. והיינו דרק נבילה שזה איסור דאורייתא ס"ל להר"ן דכמה איסורים דאורייתא חמורים מאיסור אחד של שבת, אבל באיסור דרבנן מודה הר"ן דאיסור של שבת חמור אפילו מכמה איסורים דרבנן.

ובמ"ב שם ס"ק ל"ט הביא את הגהות מרדכי הנ"ל וכפי שביאר הדרכי משה, ועיי"ש שכתב עוד טעמים לזה. ומבואר דנחלקו הדרכי משה והב"ח והט"ז בדעת הר"ן אם רק כמה איסורים דאורייתא חמירי מאיסור אחד של שבת או אפילו כמה איסורים דרבנן חמירי מאיסור אחד של שבת, דדעת הדרכי משה דבאיסורים דרבנן מודה הר"ן דאיסור של שבת חמור אבל דעת הב"ח והט"ז דגם באיסורים דרבנן סובר הר"ן דחמירי מאיסור אחד של שבת.

יבואר דברבינו יונה מבואר דכמה איסורים דרבנן חמירי טפי מאיסור אחד של תורה

ולכאור' בדברי רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות ה' מבואר דס"ל כדעת הר"ן הנ"ל דכמה לאווין חמירי מאיסור אחד של סקילה, ובדבריו מבואר

מצוות על פי דרך תורתו ובאותם החוקים והגבולים שנתן לדבר והנה אין הפרש בין חיובנו במצוות המבוארות בתורה ובין חיובנו בתקנות החכמים ז"ל וגזירותיהם שכן הרצון לפנינו שנשמור המבוארות בתורה כמו שנשמור את אלה וכן ממרה את פיו העובר על המבוארות כעובר על אלה ואין הבדל ביניהם אלא כמה שהם וכו' עכ"ל, ומבואר דקיום מצוות דרבנן ומצוות דאורייתא קיום מצוותן שוה. אולם בספר בני ראם שם הביא דברשב"א בברכות בר"פ אלו דברים מבואר לא כן, דכתב שאם יוכל לשתות היין בתוך הסעודה או לאחר הסעודה, דיש לשתותו בתוך הסעודה, כי היכי דליהו ברכת המזון דאורייתא, להסביר דבעינן גם שתייה, ומבואר דאע"פ שאינו חייב בברכת המזון דאורייתא, מ"מ עדיף טפי שיקיים ברכת המזון דאורייתא, וזה בדברי הב"ח הנ"ל.

יבואר דמצוה דאורייתא מקדימין לדרבנן שמקודש יותר

וכן מתבאר לכאורה מדברי הצ"ח ברכות דף נ"ב שכתב לחדש דאע"פ שמברכין על היין ואח"כ מברכין על היום משום דברכת היין תדירה אבל אם לא התפלל עדיין ונמצא שברכת קידוש היא מקודשת יותר שהרי היא מן התורה הרי הוא מברך על היום ואחר כך מברך על היין ומבואר דמצוה דאורייתא לגבי דרבנן חשיב מקודש יותר ומקדימין ליה ומסתברא דה"ה דדחינן לדרבנן מקמייה דאורייתא דחשיב מצוה חשיבא טפי. והנה בשא"ג סימן כ' עתה דלא מקמינן מצוה דאורייתא לדרבנן משום דהמצוה דרבנן כרשות חשיבא לגבי דאורייתא וכו' ליכא דין קדימה ובוודאי לגבי להעדיף פשוט שגם להשא"ג מצוה דאורייתא חשיבא טפי להעדיפה שהרי המצוה דרבנן כרשות חשיבא לגביה.

בגליון מעדני כהן פרשת כי תבא הארכנו במי שנזדמן לפניו שתי מצוות דרבנן קיומיות או מצוה אחת מדאורייתא קיומית הי עדיף למיעבד, ומחמת דברים שנתחדשו בזה נשנה פרק זה בעה"ת.

הנה אע"פ דודאי מצוה אחת דאורייתא לכאור' חמירא ממצוה אחת דרבנן, וא"כ עדיף לעשות את המצוה דאורייתא, מ"מ אפשר דבמקום שיש לפנינו שתי מצוות דרבנן עדיף טפי לעשות את השתי מצוות דרבנן, ויסוד לסברא זו מצינו בדברי הר"ן ביומא לענין איסורים, דאע"פ שאיסור סקילה חמיר מאיסור לאו מ"מ כמה לאווין חמירי מאיסור סקילה אחד, וא"כ יש לומר דהכא נמי נימא במצוות דאע"פ דמצוה אחת דאורייתא עדיפא ממצוה אחת דרבנן מ"מ שתי מצוות דרבנן עדיפי ממצוה אחת דאורייתא.

יבואר שיטת הר"ן שב' איסורים קלים חמירי טפי מאיסור חמור

ונבאר בקצרה, דהנה הראשונים בימא פ' יוה"כ הביאו שנשאל הראב"ד ז"ל בלשון הזה, אם היה חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו תרנגולת למה לא נאמר לכנרי שינחור לו ונאכילנו הנבילה שאין בה אלא איסור לאו ולא נשחוט ונדחה שבת שיש בה איסור סקילה.

והר"ן שם כתב וז"ל 'אבל נ"ל דלגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא נבילה לפי שהאכילה עובר בלאו על כל זית וזית שבה כדאמרין בגמ' נזיר (דף מ"ב.) נזיר שהיה שותה יין אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, וחד לאו הוא דאיכא, דמעשה שבת מותרין דקי"ל בגמ' ב"ק (דף ע"א.) היא קודש ואין מעשיה קודש, ומש"ה לאווין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת ואף על גב דהוי איסור סקילה, עכ"ל.

ומבואר דאע"פ שאיסור סקילה הוא יותר חמור מאיסור לאו, מ"מ כשעובר כמה לאווין הם חמירי טפי מאיסור אחד של סקילה, וא"כ יש לומר דהוא הדין לענין מצוות שתי מצוות קלות עדיפי ממצוה אחת חמורה.

אבל אכתי יש לומר דכל דברי הר"ן ששתי לאווין חמורין מאיסור סקילה הוא רק ששתי הלאווין הם ג"כ איסורים דאורייתא, אבל כשיש לפנינו שתי איסורים דרבנן או איסור אחד מדאורייתא אפשר דמודה הר"ן דהאיסור דאורייתא חמור טפי, דאיסור דרבנן כלפי דאורייתא כרשות דמי.

* בעניין אם יש להעדיף מצוה דאורייתא על מצוה דרבנן

הנה משנ"ת דאם יש לפנינו שתי מצוות קיומיות שאינו חייב בהן אחת דאורייתא ואחת דרבנן דודאי עדיף שיקיים את המצוה דאורייתא כן מבואר בב"י או"ח סי' ט' וז"ל וכבר כתבתי דכיון דהר"ף והרמב"ם סוברים דשאר מינים בר מפשטים וצמר רחלים לא מייחייב בציצית מדאורייתא כמו שנתבאר בראש הסימן נכון שלא לעשות הטלית משום דבר אלא מצמר רחלים כי היכי דליקיים מצות ציצית מדאורייתא וכן כתב האגור (סי' ח) בשם ה"ר ישעיה (ספר המכריע פ"ח) והר"ן מולין (עיי' תשו' מהר"ל החדשות סי' ה) שירא שמים יוציא נפשו מפלוגתא ולא יעשה טלית אלא מצמר, ומיהו היכא דלא אפשר ליה יעשה משאר מינים, עכ"ל, והרי אינו חייב במצות ציצית ואע"פ מבואר דס"ל דעדיף לקיים מצוה מן התורה מלקיים מצוה מדרבנן.

יבואר דבמצוות קיומיות אין הפרש בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן

והנה בספר בני ראם סי' צ"ט אות ז' כתב בהא דנהג הגר"א שלבש טלית קטן משאר מינים וכן נהג החזו"א, דס"ל דבמצוה שאינו מחוייב בה אין נפ"מ אם המצוה דאורייתא או דרבנן.

וסייעתא לסברא זו מצינו בדברי הרמח"ל, וז"ל ונדע שכל התקנות האלו שיתוקנו לשמירת מצוות התורה ולעשות הרצוי לפניו יתברך הנה דעתו יתברך שמו מסכמת שיישמרו שמירה מעולה ככל מצוות התורה עצמה ולא עוד אלא שכן באה המצוה בקבלה לעשות סייגים לתורה וכבר היה ראוי שיצוה עליהם הוא יתברך שמו בתורה עצמה אלא שהיה הרצון לפניו שיבוא הדבר מצדנו ושנהיה אנתנו המעמידים עלינו

דאפילו באיסורים דרבנן כך הוא, דשתי איסורים דרבנן חמירי מאיסור אחד דאורייתא, וכדעת הב"ח והט"ז, דרבינו יונה עמד שם בהא דאמרו בגמ' בברכות דף ד' דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה דאמאי החמירו על העובר על דברי חכמים יותר מעובר על לאו דאורייתא, וז"ל ועתה הלא לך לדעת, מפני מה העובר על דברי חכמים חייב מיתה יותר מן העובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה.

וביאר שם בשתי אופנים, ובאופן השני ביאר וז"ל השנית כי האיש ההוא רחוק מן התשובה, אחרי אשר אין הדבר חמור עליו, כי ישנה באולתו תמיד. והחטא הקל ענישו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות. עכ"ל.

ומבואר דהא דהעובר על דברי חכמים ענישו חמור מהעובר על לאו דאורייתא הוא משום דהעובר על דברי חכמים ישנה באולתו תמיד והחטא הקל ענישו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות, וזה ממש כדברי הר"ן הנ"ל דהעובר על שתי לאוין הוא חמור יותר מהעובר על איסור סקילה, אך רבינו יונה כתב כן גם לגבי העובר על כמה איסורים דרבנן דהם יותר חמורים מהעובר על איסור תורה אחד.

ומעתה כשנבוא לדון לענין מצוות הי עדיפא למיעבד האם שתי מצוות דרבנן או מצוה אחת מן התורה יאחזקו בנידון האחרונים הנ"ל לענין שתי איסורים דרבנן ואיסור אחד דאורייתא הי חמיר טפי, דלדעת הב"ח והט"ז דשתי איסורים דרבנן חמירי מאיסור אחד של תורה הכא נמי שתי מצוות דרבנן עדיפי ממצוה אחת של תורה, ולדעת הדרכי משה דאיסור דאורייתא חמיר אפילו משתי איסורים דרבנן הכא נמי לענין מצוות מצוה אחת של תורה עדיפי משתי מצוות דרבנן, וכפי שנתבאר דעת רבינו יונה כדעת הב"ח והט"ז.

יבואר אם במצוות נמי אמרינן דתרי מצוות קלות עדיפי ממצוה אחת חמורה

אולם בעיקר הדמיון בין מצוות לאיסורים, דכמו שבאיסורים שתי לאוין חמורים מאיסור אחד של סקילה הכא נמי לענין מצוות שתי מצוות קלות עדיפי ממצוה אחת חמורה יש לדון טובא.

דהנה בירושלמי בסוף מגילה נחלקו שמואל ורב הונא במי שיש בידו לקיים או מזוזה או תפילין איזה מהם יקיים, ובשו"ע או"ח סי' ל"ח סעי' י"ב וברמ"א ביו"ד סימן רפ"ה פסקו שיקנה תפילין ולא מזוזה כיון שתפילין הוא חובת הגוף, ולכאורה הרי מזוזה הוא מקיים מצוה יותר מאשר תפילין, דהא מזוזה מצוותה בכל יום, ובין ביום בין בלילה בכל רגע הרי הוא מקיים מצוה, משא"כ תפילין הרי אינו מקיים בלילה, [ואפילו למ"ד לילה זמן תפילין מ"מ מדרבנן אסור ללבוש תפילין בלילה], ולא בשבתות ויו"ט, ואי נימא דבמצוות גם כן אמרינן סברת הר"ן א"כ אפילו אם נימא דמצוות תפילין עדיפא שהיא חובת הגוף אבל במזוזה הרי הוא מקיים יותר מצוות, ולכאורה נראה מזה דבמצוות לא אמרינן סברת הר"ן, והעירני לזה הגאון ר' משה מייט שליט"א.

יבואר דמצוות מזוזה מקיים בכל רגע

והיה מקום לומר דבאמת במזוזה אינו מקיים מצוה אלא בקביעתה, ויעווי' במנחת שלמה חלק א' סי' א' שעמד בזה דמנלן שהדר בבית שיש בו מזוזה מקיים מצוה בכל רגע, דלמא רק לקבוע מזוזה הוא דהוי מצוה ואילו אח"כ רואים את הבית שיש בו מזוזה בבית שיש לו מעקה דלא מקיים כלל שום מצוה במה שהוא דר בתוכו, דהא אידי ואידי חובת הדר נינהו, עיי"ש.

אולם אי אפשר לומר כן דמדברי התוס' בב"ק דף נ"ו ב' מוכח דמקיים מצוה בכל רגע שיש לו מזוזה בבית, דכתבו שם התוס' דהיכא שיכול לקיים שניהם ליכא פטור משום עוסק במצוה, וכתבו דסברא הוא, דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מן המצוות, ומבואר דמי שיש לו מזוזה בפתחו הרי הוא מקיים מצוה בכל רגע, אלא שאינו פטור משום עוסק במצוה כיון שיכול לקיים שניהם, ועיי' בס' מזוזות ביתך מש"כ בזה מרן הגר"ק זצ"ל בהקדמה.

² אך יעווי' במנחת חינוך מצוה תכ"ג אות ד' שכתב וע' בהלכות לולב סי' תרנ"ו דמבואר שם דא"צ לבזבז על מצות עשה יותר מחומש, נראה אפשר דגבי מזוזה דבכל רגע עובר בעשה הוא חמור יותר כסברת הר"ן ביומא גבי פיקוח נפש דלאו חמור מסקילה, עכ"ד. ומבואר דס"ל להמנחת חינוך דמ"ע דמזוזה כיון דבכל רגע עובר בעשה הוא חמור מעשה

ולכא' מבואר כן גם מדברי הגמ' בשבת לענין נר חנוכה, דמניח נר חנוכה משמאל כדי שיהא מסובב במצוות מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ומבואר דבכל רגע הוא מקיים מצוות מזוזה. וכן מבואר גם מדברי המ"א בס' כ"א סק"ב דמקיים מצוות מזוזה בכל רגע עיי"ש, ומש"כ באבי עזרי פ"ח מציצית ה"ג דאינו מקיים מצוות מזוזה אלא בקביעת המזוזה צ"ע מדברי התוס' בב"ק הנ"ל דמפורש בדבריהם שמקיים מצוות מזוזה בכל רגע.

וא"כ הדרין לקמייתא, דאמאי לא יקנה מזוזה על פני תפילין, הא במזוזה מקיים מצוה בכל רגע, ולכא' מבואר מזה דמצוה אחת חמורה עדיפי מכמה מצוות קלות.

יבואר דבאיסורים רבים כשהם במעשה אחד אינו חמור מאיסור חמור

ואשר נראה בזה, דמצוות מזוזה שאני, ואפילו אם נימא דלדעת הר"ן כמה מצוות קלות עדיפי ממצוה אחת חמורה מ"מ לגבי תפילין ומזוזה יודה הר"ן דתפילין עדיפי.

דהנה בשער המלך פרק י"ד מומאכ"א כתב דאפי' להר"ן דס"ל דכמה לאוין חמירי טפי מאיסור כרת אבל אם עובר כמה לאוין במעשה אחד איסור כרת חמיר מינה, וראיתו מהא דאיתא בגיט דף מ"ז א' דכהן גדול ונזיר שהיו מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה דס"ל לרבנן דיטמא נזיר ולא יטמא כ"ג משום שכ"ג קדושתו קדושת עולם, ולכאורה הרי הנזיר עובר בטומאתו על ארבע לאוין כמ"ש הרמב"ם בפ"ה מניירות הכ"א וז"ל הא למדת שהנזיר שטמא עצמו לוקה ארבע מלקיות משום לא יטמא ומשום לא יחל דברו ומשום לא תאחר לשלמו ומשום לא יבוא עכ"ל, ועובר גם על עשה דככל היוצא מפיו יעשה, והרבה לאוין חמירי מקדושתו קדושת עולם, וע"כ דאפי' שיש הרבה לאוין לנזיר בטומאתו אבל כיון שעושה הכל במעשה אחד לא חמירי מאיסור חמור.

והנה אע"פ שהשער המלך שם כתב על זה דאין בחילוק זה כדי שביעה, מ"מ חילוק זה מוכרח גם בדברי התוס' ביבמות דף ג' ע"ב דכתבו דעשה דוחה גם שתי לא תעשה, והקשה המנחת חינוך במצוה רנ"א אות י"א ובמצוה שע"ו אות ו' דלדעת הר"ן דכמה לאוין חמירי מאיסור אחד של כרת א"כ כיון דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת כ"ש שלא ידחה שתי לאוין, ועמד בזה גם בקובץ הערות סי' ח' אות י"ג י"ד עיי"ש, אך לפי השער המלך מיושב היטב דהיכא דעובר במעשה אחד שתי ל"ת לא חמירי מל"ת שיש בה כרת.

יבואר דאע"פ שבמצוות מזוזה מקיים מצוה בכל רגע אבל הוא קיום מצוה בלא מעשה

ומבואר דכל החומר בכמה לאוין על פני איסור של כרת הוא רק במקום שעובר על הלאו בכמה מעשים נפרדים, וא"כ אפשר דהכי נמי לענין מצוות, רק במצוה שמקיימה בכמה מעשים נפרדים עדיפא ממצוה אחת חמורה, אבל מצוה שמקיים בלא מעשה אע"פ שמקיימה כמה פעמים לא עדיפא ממצוה אחת חמורה.

ומעתה הרי מצוות מזוזה אע"פ דמקיימה בכל רגע מ"מ אינו עושה מעשה מצוה בכל רגע, אלא רק פעם אחת הוא עושה מעשה מצוה - בשעה שקובע את המזוזה, אבל אח"כ הוא מקיים מצוה בלי מעשה כלל, ואע"פ שמקיימה בכמה זמנים נפרדים מ"מ אינו מקיימה במעשים נפרדים, וא"כ אפשר דבזה אף לדעת הר"ן תפילין עדיפא ממצוות מזוזה.²

והנה בפתחי תשובה ביו"ד סי' רפ"ה כתב דגם ציצית ותפילין תפילין קודם, אך נסתפק שם אם יש בידו לקנות או מזוזה וציצית או תפילין אם ג"כ תפילין קודם או דאם יתבטל עיי"ז משתי מצוות אין התפילין קודמין, ולכא' אם הנידון בזה הוא לפי מנין המצוות שמפסיד עבור התפילין, א"כ גם במזוזה לבד הרי מקיים יותר מצוות מתפילין, אך לפי משנ"ל מתבאר היטב דרק בציצית ומזוזה שהם שתי מצוות בשתי מעשים נפרדים נסתפק הפתחי תשובה שמהם קודמין לתפילין.

אחד והרי זה דומה למש"כ הר"ן דשתי לאוין חמורים מלאו שיש בו כרת אע"פ שאינו עובר על העשה במעשים חלוקים, ואפשר דהמנחת חינוך אוזל לטעמיה שהקשה [כנ"ל] אמאי עשה דוחה שתי לאוין הא שתי לאוין חמירי מל"ת שיש בו כרת ואין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ולא תירץ דבמעשה אחד לא חמירי שתי לאוין מאיסור כרת, וע"כ דלא ס"ל חילוק זה וכמו שכתב השער המלך דאין בחילוק זה כדי שביעה.

יבואר דהא דמקדמינן לשמיעת הברכות ביום הראשון הוא משום שהוא

מצווה הבא לידו ראשון

אך באמת בדברי הישועות יעקב גופא מבואר דמשמע אחר הולך למקום שמברכין בשתי הימים, והוא עפ"י דברי הרדב"ז שהביא החכם צבי בסי' ק"ו באחד שיושב בבית האסורים ונתנו לו רשות לצאת יום אחד בשנה והברירה בידו לצאת היום או לצאת אחר זמן אמנם אם יצא היום יקיים מצווה קלה כמות שהיא ואם יצא למחר או ליומא אחרא יוכל לקיים מצווה רבה והורה הגאון שאין מעבירין על המצוות ויותר טוב שיצא היום ויקיים מצווה הבאה לידו אף שהיא מצווה קלה ולא ימתין למחר לקיים מצווה רבה, וא"כ הוא הדין בזה כיון שאפשר שיקיים מצוות ברכות שהם דרבנן היום אין ממתנין שביום מחר יקיים מצווה יותר חמורה, עכ"ד.

ולפ"ז אפילו אם יהיה לו ברכות רק ביום הראשון וביום השני תקיעות ילך למקום שמברכין, דמצווה הבאה לידו יקיימה אפילו שהיא מצווה קלה ולא ימתין למחר לקיים המצווה יותר גדולה, וא"כ ליכא להוכיח מדין זה לענינו. [אולם הבה"ל הביא דין זה מספר פתחי עולם שהביא בשם הישועות יעקב, וכנראה שלא ראה הביאור הלכה את דברי הישועות יעקב בספר ישועות יעקב].

יבואר דבפמ"ג מצדד דמצווה דרבנן האידנא קודמת למצווה דאורייתא

לאחר זמן

ויעויין בפמ"ג סוף סימן רע"א אשל אברהם ס"ק א' שכתב להשיג על מה שכתב המג"א שם שאם אין לו אלא כוס אחד, והוא יו"ט קודם השבת, של שבת קודם, איכא לעיונא ביה, דאם יום טוב כמוצאי שבת פשיטא דלא ימתין, ומצווה הבא לידו ראשונה עושה אותה, ואם לומר דיום טוב ערב שבת אפילו הכי ממתין על של שבת דהוה דבר תורה על היין אם יש לו, כמו שכתב הרא"ש וכמו שהבאתי בסימן רס"ט [משבצות זהב] מזה, מכל מקום אימא דמצווה דרבנן דהאינא עדיף, והא דאין שום מצווה דבר תורה נדחית מפני "דרבנן" היינו בהגיע זמן שניהם.

בעניין אם לשון הרע חמיר טפי מחילול שבת

יבואר אם מהני שנותן רשות לדבר עליו לשון הרע

אולם מוחותני הגאון רבי אברהם ישעי' אדלר שליט"א העיר דהח"ח בבאר מים חיים כלל ב' אות כ"ח כתב דגם אם חבירו נתן לו רשות לדבר עליו לשון הרע אכתי איכא בזה איסור לשון הרע, וכ"כ גם בכלל ד' אות ל"ג, ועיי' עוד בשיחות הח"ח עמ' צ"ט אות ל"ו שאמר הח"ח שאסור לדבר לשון הרע אפילו על אדם שידוע שאינו מקפיד אם ידברו עליו, וכפי שמוכח ממרים שסיפרה על משה רבינו, והוא לא הקפיד על כך כמבואר ברמב"ם סוף הל' טומאת צרעת.

ועיי' בספר ח"ח ופעלו ח"ג עמ' תתרע"ג ששאל את הח"ח מדוע לא הביא הלכה זו במקור החיים ורק הביא בבאר מים חיים בכלל ב' אות כ"ח, וענה לו הח"ח שאפילו אם מעיקר הדין היה מותר לא היה מכניסו בספר, כי זה ירבה לשון הרע במדה מרובה.

וידוע המעשה עם הח"ח שנסע ברכבת לראדין וישב לידו אחד שהרבה לספר בשבחו של הח"ח ולא ידע הלה שהח"ח יושב לידו והח"ח ביטל את דבריו ואמר שזה לא כל כך נכון כמו שהאנשים מדברים וכו' ואותו אחד כעס עליו איך שהוא מעיז לדבר סרה על הח"ח ואחר כך כשהגיעו לראדין וראה את הכבוד הרב שחלקו לו ונודע לו שהוא הח"ח בעצמו בא להתחנן ולבקש סליחה מהח"ח וענה לו הח"ח שמגיע לך יישר כח שלמדתי ממך שאסור לדבר לשון הרע אפילו על עצמו, ועי' בזה בחוט שני שמירת הלשון עמ' ש"ג.

וגם ממעשה זה מבואר דס"ל להח"ח דלא מהני נתנית רשות לדבר עליו, דהא מבואר דאפילו שהוא בעצמו מדבר אסור, וא"כ לא יועיל שחבירו יסכים שידבר עליו לשון הרע, ולא דמי להא דלא דחינן איסורא מקמי ממונא.

בדין אם בר"ה מביאין בכורים שאינו זמן שמחה

והרי גם בימים של אלול ועשי"ת הם מכלל הימים שמעצרת ועד החג, וחזינן שגם ימי האלול ועשי"ת הם ימי שמחה שבהם מביאין בכורים, וקורין בו ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ולביתך.

ובאמת יש לדון כה"ג אף לענין איסורים, וכגון אם יש לפניו או לאכול חמץ בפסח שהוא איסור כרת, או לקנות חמץ בפסח שהוא רק איסור לאו אבל יעבור עליו כל ימי הפסח הי עדיף, דאף שלדעת הר"ן כמה לאוין חמירי מאיסור אחד של כרת מ"מ הכא אע"פ שעובר על הלאו הרבה פעמים מ"מ אינו עובר עליו בכמה מעשים חלוקים אלא רק בכמה זמנים נפרדים, ואפשר דבזה מודה הר"ן דאינו חמור מאיסור כרת.

יבואר דלשמוע הברכות בב' הימים של ר"ה חמיר טפי מתקיעת שופר של יום השני

ובאמת מדברי הביאור הלכה יש להוכיח דגם במצוות אמרי' דשתי מצוות קלות עדיפי ממצווה אחת חמורה, דבמ"ב בסי' תקצ"ה כתב בשם הח"א דהא דמבואר בשו"ע שם דתקיעת שופר קודמת לברכות של ר"ה הוא אפילו ביום השני של ר"ה דתקיעת שופר אינו אלא מדרבנן מ"מ תקיעת שופר קודמת לברכות, ובביאור הלכה שם הביא דכן מוכח גם מן הפמ"ג, דהפמ"ג מסתפק אם יש לו ספק שמוא ימצא השופר ביום שני אם ילך למקום שמברכין, ומשמע דאם ודאי שימצא השופר שם ביום שני דחינן בשביל זה הברכות.

והביא הביאור הלכה שם שהפתחי עולם כתב בשם הישועות יעקב דאם יש כאן שני מקומות באחד ישמע סדר הברכות של שני ימים של ר"ה ואם ילך למקום שתוקעין לא יהיה אפשר לו לשמוע רק סדר תקיעות דיום שני, שהוא מקום רחוק שלא יוכל לבוא לשם עד ליל שני דר"ה הולך למקום שמברכין, וכ' הביאור הלכה דיכול להיות שגם הח"א והפמ"ג מודים לו שלא לדחות הברכות של שני הימים בשביל תקיעות דיום שני לדידן דבקיאות בקביעה דירחא.

ומבואר דשני מצוות דרבנן חשיבי טפי ממצווה חשובה יותר מדרבנן, שהרי לדעת הפמ"ג והח"א תקיעות של יום שני עדיפא מברכות של יום שני, ואעפ"כ כתב הביאור הלכה דברכות של שני ימים עדיפא מתקיעת שופר של היום השני.

והנה ראיתי לחכם אחד שליט"א שכתב לדון דלדעת הר"ן ביומא שכמה לאוין חמירי מאיסור כרת אחד, אם עומד לפניו או חילול שבת או לדבר לשון הרע על חבירו, והיינו שגוי מאיים עליו שאם לא יעשה אחד משני דברים אלו יהרגוהו, דצריך לחלל שבת, משום דעל לשון הרע עובר ב"ז לאוין וי"ד עשין וג' אורוין כמ"ש בספר חפץ חיים, וא"כ הרי כמה לאוין חמירי מאיסור אחד של סקילה.

אולם לפי השער המלך הנ"ל דכל דברי הר"ן הם רק כשעובר כמה לאוין במעשים חלוקים אבל כשעל מעשה אחד עובר בכמה לאוין אינו יותר חמור מאיסור כרת, זה אינו, דהא בלשון הרע אינו עובר כי אם במעשה אחד כמה לאוין, ובזה הרי מודה הר"ן דאיסור סקילה חמיר, אך אכתי נפק"מ אם אומרים לו לדבר לשון הרע על כמה בני אדם או לחלל שבת דבזה עובר על לשון הרע כמה לאוין במעשים נפרדים וא"כ לדעת הר"ן יצטרך לחלל שבת.

יבואר דמצוות שבין אדם לחבירו נדחות מפני מצוות שבין אדם למקום

אך גם בזה יש לדון, דאפשר דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, דהנה בב"מ דף ל' ע"א מבואר דאין עשה דהשבת אבדה דוחה לאו טומאת כהנים, מב' טעמים, משום דאין עשה דוחה לא תעשה, ועוד דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, דהיינו דעשה של בין אדם לחבירו של ממונות אינו דוחה לאוין, וביאר הרמב"ן שם שהטעם בזה הוא, משום שחבירו יש לו לוותר על מנת שיתקיים בין אדם למקום, וא"כ י"ל דהכא נמי חבירו יהיה מחוייב למחול על הלשון הרע כדי שישאל לא יצטרך לחלל שבת.

תנן בבכורים פ"א מ"ו מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא ואמרו בספרי דברים פ' כי תבוא פיסקא רצ"ז יכול שאתה קורא כל זמן שאתה מביא ת"ל ואמרת ושמחת, אין קריאה אלא בשעת שמחה כשתמצא אומר מעצרת ועד החג מביא וקורא מזה ועד חנוכה מביא ואינו קורא.

וכן הביאו ראיה מהא שאמרו בגמ' ביצה דף ו' עמוד א' רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי בשני ימים טובים של ראש השנה חזייה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציב מר אמר ליה דלא אותיבי עירובי תבשילין אמר ליה ולותיב מר האידנא מי לא אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה אמר ליה אימור דאמר רבא בשני ימים טובים של גלויות בשני ימים טובים של ראש השנה מי אמר, ע"כ.

וכן איתא בגמ' ביצה דף ט"ז עמוד ב' ההוא סמיה דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציב אמר ליה דלא אותיבי עירובי תבשילין אמר ליה סמוך אדידי לשנה חזייה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציב אמר ליה דלא אותיבי עירובי תבשילין אמר ליה פושע את לכולי עלמא שרי לדידך אסור, וברש"י שם כתב שהיה בר"ה ויעוין ברעק"א שציין לתשובות חכם צבי שפירש אמאי צ"ל דאיירי בר"ה.

והנה בנוהג שבעולם אם אחד רואה את חבירו בר"ה שהוא עצוב וכדו' ודאי דלא ישאלהו מדוע אתה עצוב, דדבר פשוט הוא שהוא חרד מאימת הדין, אך רב אשי ומר שמואל כשראו את אחד התלמידים עצוב בר"ה לא עלתה בדעתם שדבר זה שייך לאימת הדין, אלא הבינו שאירע להם דבר, ולכן שאלו אמאי עציבת, ומבואר דאימת הדין בר"ה אין זה ח"ו להיות בעצבות.

יבואר שהיראה מביאה שמחה

ומפורש כן בקרא בעזרא שאמר הכתוב ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם, אבל בוודאי צריך להיות חרד מאימת הדין, אבל היראה מד' יתברך מביאה שמחה, כמוש"כ בתנא דבי אליהו רבה פרשה ג' עוד אמר דוד המלך, אני בעולם הזה מה אני, אלא יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי ואהבתי עלת על כולן, ע"כ.

וכן מבואר ברבינו יונה בברכות ריש פרק אין עומדין דף כ"א עמוד א' וז"ל וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה טעם הדבר כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע ופשוטה דקרא כך הוא שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח וגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצות ושש ונעלם בקיומה שיודע כי שכרו אותו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה וגו' ובפסוק אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו ואף על פי ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לב, עכ"ל.

יבואר אם מביאין בכורים בר"ה אם אינו זמן שמחה

אכן יש לעיין אם בר"ה גם מביאין בכורים, שהרי כתב הרמב"ם פ"ג מחנוכה הל"ו וז"ל אבל ר"ה ויוה"כ אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה עכ"ל, ומבואר דר"ה אינו יום שמחה, וא"כ איך אפשר להביא ביכורים בר"ה הרי אינו זמן שמחה, ואפשר שהרמב"ם דקדק בלשונו וכתב שאינו זמן שמחה יתירה, ומשמע דזמן שמחה מיהא הוי.

יבואר אם מביאין בכורים בכל יו"ט

אך י"ל דבר"ה בלאו הכי לא היו מביאים ביכורים, דהנה ברי"ט אלגאזי בכורות ריש פרק עד כמה כתב שנחלקו התוס' בבכורות דף כ"ו ב' והשטמ"ק שם בשם תוס' חיצוניות אם זמן הבאת בכורים הוא בעצרת או דמעצרת ואילך מביאין בכורים אבל בעצרת עצמו אין מביאין בכורים.

יבואר שאין מביאין בכורים ביו"ט משום שאי אפשר להביאו עם הקרבן

והנה בשטמ"ק שם לא ביאר הטעם אמאי אין מביאין ביכורים בעצרת, ובר"ט אלגאזי שם ביאר הטעם דאין מביא ביו"ט משום דצריך קרבן ואין מקריבין ביו"ט, ולא דמי לשלמי שמחה שמביאין ביו"ט משום דהוא חובה, אבל בזה שאינו חובה הוי כנדרים ונדרות שאין קרבן ביו"ט, ולהכי אין מביאין בכורים ביו"ט.

אמנם במנחת חינוך מצוה צ"א כתב וז"ל וכבר כתבתי לעיל במצות בכור, דמדברי הר"מ ותוס' פ' עד כמה מבואר דאף ביום טוב של עצרת מביאין, אך הרי"ט אלגאזי מביא בשם תוס' חיצוניות דאין מביא ביו"ט דצריך קרבן ואין מקריבין ביו"ט, עכ"פ אם אין לו קרבן דהקרבן אינו מעכב כמבואר בר"מ פ"ג מביא אף בעצרת, וגם רמזתי לעיל כיון דבקרבן זה כתיב שמחה אפשר יכול להקריב ביו"ט כי יכול לצאת ידי חובתו בשלמי שמחת יו"ט, וכו' עכ"ל, ומבואר בדבריו דמשום שלמי שמחה שפיר מביא האי קרבן ביו"ט.

יבואר דאין מביאין בכורים ביו"ט משום הוצאה לצורך גבוה

ובספר דרך אמונה פ"ב מבכורים ה"ו כתב בבואר ההלכה טעם אחר בדעת השטמ"ק שאסור להביא בכורים בעצרת והוא משום הוצאה, דלא חשיב צורך יו"ט, ואע"פ שהכהן יכול לאכול הבכורים ביו"ט מ"מ חשיב צורך גבוה ואסור יעו"ש.

וא"כ אפשר דבאמת ס"ל להרמב"ם דר"ה אינו יום שמחה, אך לא קשה הא דאמרו דמעצרת ועד החג מביא וקורא ומשמע דגם בר"ה מביא וקורא, משום דבר"ה לא היו מביאין ביכורים משום דבכל יו"ט לא היו מביאין ביכורים.

אכן בדעת הרמב"ם אי אפשר לומר כן, דבר"ט אלגאזי שם כתב דמדברי הרמב"ם פ"ב מבכורים ה"ו מבואר דס"ל דמביאין בכורים בעצרת.

וע"כ צ"ל כמו שנתבאר דס"ל להרמב"ם דר"ה ג"כ חשיב זמן שמחה, אלא שאינו שמחה יתירה, ולכן דקדק הרמב"ם לומר שאינו זמן שמחה יתירה אבל זמן שמחה מיהא הוי.

יבואר אם ר"ה חייב בשמחה

ובאמת ברמב"ם מבואר להדיא שר"ה חייב בשמחה, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ו הלכות יו"ט ה"ז) 'שבעת ימי הפסח ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמחה הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, עכ"ל.

ומבואר ברמב"ם שגם ראש השנה חייב בשמחה, שהרי כתב 'עם שאר ימים טובים' והרי אין עוד ימים טובים אלא עצרת וראש השנה בלבד, ומבואר שגם ר"ה חייב בשמחה כמו שאר הרגלים.

אמנם הרא"ש שלהי ר"ה כתב בשם רב האי גאון שאין אומרים בר"ה מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון שאין ר"ה חייב בשמחה, אבל השאג"א סימן ק"ב כתב להוכיח מכמה דוכתי שר"ה חייב בשמחה יעו"ש, אבל לא כתב הראיה מהרמב"ם הנ"ל.

ועכ"פ מבואר דס"ל להרמב"ם שר"ה הוא זמן שמחה וא"כ שפיר מביאין בו בכורים אם מביאין בכורים ביו"ט.

ובספר מאורות רבינו מאיר הלוי להגאון הגדול רבי מאיר הלוי סאלאוויציק זצ"ל על ר"ה מובא שמרן הגרי"ז היה בר"ה בשכונת להאמרי אמות זצ"ל בקרעניץ והגבאי של האמרי אמת הכניס בליל ר"ה למרן הגרי"ז כוס יין ללחיים מהאמרי אמות, והגרי"ז אמר - מה, יין, ר"ה, ונראה שלא היה ס"ל דזה כוונת הרמב"ם דר"ה הוא יום שמחה דא"כ הרי צריך לשתות יין משום שמחה, וכבר הארכנו בזה בגליון 54.

יבואר דשיר של יום אומרים בר"ה דלזה אי"צ שמחה יתירה

והנה בספר מקראי קדש ר"ה כתב וז"ל אמר לי הרא"מ סלמון מחרקוב בשם הגרי"ז סולובייציק בשם אביו הגר"ח זצ"ל שהעיר על דברי הגמרא כאן דאין אומרים הלל בראש השנה משום שספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, והלא אמרו שיר של יום בראש השנה, ותירץ דדין אמירת הלל שאני דבעינן שיהא שמחה שלמה ובראש השנה שאין השמחה שלמה אין מוכשר לומר הלל, אבל שאר שירות נאמרים אף כשאין השמחה בשלמות, עכ"ד. ובספר מאורות רבינו מאיר הלוי כתב דקדק בלשון הרמב"ם דבעינן שמחה יתירה לומר הלל ובר"ה אין שמחה יתירה.

ואפשר להביא מקור לזה דבעינן שמחה יתירה לאמירת הלל, דכתיב ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לד' כי גמול עלי, ומבואר דכשיגל לבי בישועתך רק אז אשירה לד' כי גמול עלי, ומוזה חזינן דבעינן שמחה בשעת אמירת הלל, ואפשר שלשון גילה מורה על שמחה יתירה שבעת אמירת ההלל צריך להיות בשמחה וגילה, והוא דכשואמרים שירה על הטובות שעשה ד' עמנו אין אומרים השירה אלא בשמחה יתירה.

בטעמא דהאבל אינו אומר הלל בחנוכה

והנה במשנה ברורה סימן תרפ"ט ס"ק א' כתב לעניין הלל בחנוכה בבית האבל וז"ל ולענין הלל אם מותר לומר בבית האבל עיין בשע"ת אבל האבל בעצמו בודאי לא יאמר, עכ"ל, ומקורו מחיי אדם אבל בשו"ע הגר"ז כתב דהלל

בחנוכה שהוא חיוב גמור האבל חייב בכל המצוות ואומר הלל בחנוכה ומה שכתב הרוקח שהאבל אינו אומר הלל הוא בהלל בר"ח שאינו אלא ממנהגא, ויעויין במאמר מרדכי מה שכתב בזה. **ובאמת** הוא דבר פלא איך פטורו להאבל מהלל בחנוכה שהוא חיוב גמור, ואפשר דלמשנ"ת דמה שאין אומרים הלל בר"ח וביודה"כ משום שאינם ימי שמחה יתירה הכי נמי כיון דאי אפשר להאבל לומר ההלל בשמחה הרי הוא פטור מן ההלל משום שאינו יכול לומר הלל בלא שמחה וצ"ע.

ואע"פ שהאבל שקבר מותו ברגל אומר הלל אפשר דכיון שאינו נוהג אבילותו ברגל להכי יכול לומר הלל בשמחה אבל בחנוכה שנוהג אבילות להכי אינו יכול לומר הלל בשמחה, ואע"פ שגם ברגל נוהג אבילות בצנעא מכל מקום כיון שאינו נוהג אבילות גמורה לא מיפטר מאמירת הלל.

בענין מצוות לא להנות ניתנו במצוות דרבנן

מצוה אלא כרשות הרי ליכא הנאה בנטילתם כלל, ואפי' אם נטלה בדרך רשות אין כאן איסור הנאה כלל, אלא דבנטילת מצוה הוה ס"ד דחשיבא הנאה מה שמקיים המצוה וכיון דאמרינן דהנאת המצוה לאו הנאה היא מה לי מצוה דרבנן מה לי מצוה דאורייתא, ואדרבא במצוה דאורייתא הוה שייך טפי למימר דחשיבא ליה הנאה יותר שמקיים מצוה דאורייתא עכ"ל.

ובזה כתב לישב גם הא דמבואר בגמ' בערוכין (דף ל"א ע"א) דמשום מצוה דרבנן כגון לילך לבית המשתה מערבין בבית הקברות, והיינו משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וחזינן דאף במצוות דרבנן אמרינן כן, דלכא' המצוה ללכת לבית האבל ולבית המשתה אינה אלא דרבנן, ואעפ"כ אמרי' בזה דמצוה לאו ליהנות ניתנו, ועמדו בזה גם השער אפרים (ס"ח) והטורי אבן (ר"ה כ"ח א'), וכ' השע"מ דלדבריו מיושב כיון דליכא הנאה הגוף מהבית הקברות כי אם מן המשתה ובה מודה הר"ה דגם במצוות דרבנן אמרי' מצוות לאו ליהנות ניתנו.

והיה מקום לומר דס"ל להר"ה דהנך מצוות הוו דאורייתא כמו שמבואר ברמב"ם (הל' אבל פ"ד) שמצות האלו הם בכלל ואהבת לרעך כמוך, וא"כ י"ל דדינן כמו מצוה דאורייתא, ושפיר אמרי' בהפ מצוות לאו ליהנות ניתנו. שו"ר שתי' בן במהרש"ם (ח"ה סל"ב).

ובספר תורת רפאל (סימן נ"ט) תי' דכל מה דס"ל לבעה"מ דברבנן לא אומרים מללה"נ זהו דוקא היכא דהאיסור הוא מה"ת והמצוה הוי מדרבנן, דכיון דמה"ת אין מצוה א"כ נמצא דנהנה מן האיסור דמה"ת חשיב הנאה דדבר הרשות דנהנה מן הקול, אבל לגבי עירוב המצוה הוי מדרבנן, ומה"ת אינו צריך עירוב, א"כ לא נהנה כלל, לא מה"ת ולא נחשב להנאה אלא מחמת המצוה מדרבנן, ובה שפיר מקיים מצוה מד"ס כשהולך לבית האבל או לבית המשתה.

בענין אם כשמדליק נר בשבת משום פיקוח נפש עולה לו גם למצות הדלקת נר שבת

בשבת גופא עבר זמן המצוה א"כ בבין השמשות איכא רק ספק חיוב וע"ז אינו יכול לברך וע"כ דמוכח במ"א דבשבת גופא ג"כ לא עבר זמן המצוה, ולהכי יכול לברך בבין השמשות. [כן שמעתי מהגאון ר' משה גרינוולד שליט"א].

בענין אם שרי לכוון בברכת כהנים על אדם מסויים שאינו מן המתפללים

נשאלתי אם אין לכהן לכוון בברכת כהנים על אדם מסויים לברכו בכלל הברכה שמברך את כולם שיש שפקפקו בזה.

אכן ידוע מעשה רב ממה שרווחי בבי מדרשא שמרן הגאון רבינו חיים הלוי מברסק זצוק"ל שלח לבקש מהגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק האור שמח זצוק"ל ובקש ממנו שיכיון עליו בברכת כהנים, ומה נראה דהכהן בעת עמדו על דוכנו ומברך ברכת כהנים יכול לכוון על כל מי שירצה.

הנה במ"א בסי' רס"ג ס"ק י"א הביא את דברי מהר"ש שכתב בשם מהר"מ ז"ל שאם הגיע זמן בין השמשות ולא הדליקה עדיין את נרות השבת, מותר לה לומר לנכרי להדליק את הנרות, ותוכל האשה לברך על הדלקה זו. ומבואר דבבין השמשות אכתי לא עבר זמן המצוה.

והנה אם נימא דבשבת גופא עבר זמן המצוה הא דיכולה לברך בבין השמשות צריך לומר דהוא משום דספק דרבנן לקולא, וכמו שיכול לברך על ספירת העומר בבין השמשות.

אולם הנה ידוע דרק בבין השמשות של תחילת היום יכול לברך אבל בבין השמשות של סוף היום אינו יכול לברך, והטעם דבתחילת היום דאיכא ודאי חיוב וספק קיום כיון דספק דרבנן לקולא אמרי' דקיים מצוותו, אבל בסוף היום דאיכא נמי ספק חיוב בזה אמרי' דספק דרבנן לקולא ואינו חייב במצוה, ולהכי אינו יכול לברך.

ולפ"ז יהא מוכח דבשבת גופא לא עבר זמן המצוה דאל"כ איך התיר המ"א בבין השמשות לברך על ההדלקת נרות הא הכא הוי כמו בסוף היום דאם

שומע תפלה עדיך כל בשר יבוא

בתחילת הסליחות אנו אומרים שבחו של מקום ובה דומה הסליחות לסדר התפילה שאומרים אשרי וקדיש ואח"כ שבחו של מקום ואח"כ תפילה ותחנון, ואנו מתחילים בפסוק שומע תפילה עדיך כל בשר יבוא, ודרשו חז"ל דמי שהוא משים עצמו כבשר יכול לבוא לפניו הקב"ה, וכן הוא בסוף ישעיהו והיה מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ד', והוא דמי שמישים עצמו כבשר היינו מי שהוא נכנע שמקבל ע"ע

עומ"ש ומרגיש בעצמו שפל ונכנע לפני המקום הוא יכול לבוא עד הקב"ה וזה כוונת הכתוב עדיך כל בשר יבוא.

והנה בפרשת התוכחה כתיב 'תחת אשר לא עבדת את ד' אלוך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויבך', וצ"ב מהו הענין דמפני של עבד את ד' בשמחה יעבוד את האויב, ובספר של הגה"צ ר' אביגדור מילר זצ"ל ביאר דתחת היינו במקום שלא עבדת את ד' אלוך בשמחה ועבדת את אויבך, וביאור הענין עפ"י דברי הרמב"ן הנודעים בסוף פ' בא וז"ל וכוונת כל המצוות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון הפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, והקב"ה נותן לאדם כ"כ הרבה טובות כדי שיכיר את בוראו וכשמתבונן בטובות העצומות שהקב"ה נותן לו האדם עומד משתומם, והביא משל באדם בגיל שישים וחמש שקם יום אחד עם כאבי ראש והולך לרופאים ולא עזרוהו ואינו יכול להתרכז ולעשות שום דבר ואינו מוצא שום רפואה אע"פ שאי"ז אבל מ"מ הוא טרוד בכאבי ראש ונעמד מתבונן ששים שנה הוא חי בלי כאבי ראש ולא הודה על כך עד עתה, והיינו שהתבוננות לפעמים בא ע"י העדר טובה.

וזה הביאור שתחת אשר לא עבדת את הקב"ה כשהיה לך שמחה את כל המתנות, תחת, במקום אשר לא עבדת בזמן שמחה, ועבדת את אויבך, דע"כ תצטרך בעל כרחך להכיר בחסדי ד' ע"י העדר טובה.

וכ"כ ציונו חז"ל במקומות רבים להודות להקב"ה, בפסוקי דזמרה ובברכות, ובהלל וכשמודה הוא

מרגיש הכנעה להקב"ה, ובפרשת נצבים כתיב, והיה כי יבואו עליך כל הברכות האלה הברכה והקללה ושבת עד ד' אלוך, ובשלמא הקללה הוא מביא לאדם לעצור ולהתבונן לשוב להקב"ה אך בפסוק כתיב גם הברכה היינו דגם ע"י הטובה יש לאדם להתבונן בחסדי המקום ולשוב אליו בכל לב כדכתיב ושבת עד ד' אלוך.

וזה הביאור במה שדרשו חז"ל משים עצמו כבשר, המשים עצמו כבשר הוא הנכנע ומודה להקב"ה על כל הטובות העצומות שהקב"ה מסובב כל אחד, וכשנשים לומר סליחות לב יודע מרת נפשו כמה פעמים הוא ממרה פיו יתברך והקב"ה ממשיך להשפיע וליתן לו טובה הרבה (וכמו שהאר"י הרבה בס' תומר דבורה) ובאיוז בושה צריך לבוא האדם לפניו ית', ולא זו בלבד אלא שהקב"ה מתקרב אליו ומשפיע רחמים בלא גבול י"ג מדות של רחמים ואפשרויות לשוב אליו באיוז בושה יש לעמוד לפניו.

עוד ראיתי שפירשו חז"ל על קרא דשומע תפילה עדיך כל בשר יבוא, במדרש פ' שמות פ' כ"א שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו א"ר יהודה בר שלום בשם ר"א בשר ודם אם בא אדם לומר לפניו דבר אם עני אינו שומע ואם עשיר שומע, אבל הקב"ה אינו כן הכל שווין לפניו, תדע לך דמשה רבינו כתוב בו מה שכתוב בכלם, במשה כתיב תפילה למשה איש האלוקים ובעני כתיב תפילה לעני כי יעטוף, להודיע שהכל שווין בתפילה למקום.

וכמו שאמרו בראש השנה דף י"ח ע"א היה רבי מאיר אומר שנים שעלו למטה וחוללין שוה וכן שנים שעלו לגרדום לידון ודינן שוה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל מפני מה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה

מפני מה זה נענה וזה לא נענה זה התפלל תפלה שלימה נענה וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נענה, ובהגר"א רמז בהפסוק ובקשתם משם את ד' אלוך ומצאת תחילת הפסוק בלשון רבים וסופו בלשון יחיד וזה ביקש ונענה.

ומבואר דחז"ל לא מצאו שום טעם למה נתקבלה תפילת האחד יותר משל חבירו לא מפני שזה היה מרובה בזכויות וזה אינו, דאי"ז סיבה שלא תקובל התפילה דאע"פ דיש בזה סיבה שתקובל ותרצה התפילה לפי רוב הזכויות, אבל מ"מ מי שהתפלל אע"פ שאין לו רוב זכויות אי"ז סיבה שלא תקובל תפילתו, אלא לפי שלא התפלל תפילה שלימה – ככוונה, וכן כתיב ומצאת משום כי תדרשנו בכל לבבך ובל נפשך, היינו שכל מי שידרוש בכל ליבו ונפשו להקב"ה תקובל תפילתו.

וזה הביאור בפסוק שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו היינו דכל בשר יבואו אפי' מי שאין לו הרבה זכויות אפי' עני במצוות ואינו נחשב אלא כבשר מ"מ הקב"ה שומע תפילתו כשמתפלל תפילה שלימה.

כך הדרך לבוא לבקש סליחות ע"י שהאדם מכוסה בכבושה מפני טובתיו של מקום והוא תלוי בחסדיו בכל שעה והרי זה דומה לאדם התלוי במנוף בגובה עצום שאם ישמט ימות מיד ואין לו אלא להידבק בכל כוחו למנוף המחזיקו וכי יעלה על הדעת שיעשה באותה שעה מעשים רעים שלא כדעת מי שמחזיקו, והאדם תלוי ביד ד' הרבה יותר, ועוד שהקב"ה מקבל תפילתו בכל מצב ובכל דרגא שהאדם נמצא בו כשמבקשו בכל לבו ונפשו, וכמה יש לעמוד בכבושה באמירת סליחות, ועי"כ תקובל בקשתנו ברצון.

ההכנה ליום הדין הוא למה שאנחנו זוכים לעמוד לפניו יתברך ביום ר"ה ולזה צריך הכנה רבה

והנה הרמת ידיים שמצאנו בתפלה וכמו שאומרים בנשמות 'ידינו פרושות כנשרי שמים' הוא משום שהידיים הם הכח שנתן הקב"ה באדם כדי לפעול עימם ולעשות ובה יש חשש של כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ולכן פורשים ידיים לשמים לומר אין בכוחנו כל כך הכל מאתו יתברך, וזה מה שאמר אברהם 'הרימותי ידי אל ד' וגו' ולא תאמר היד אני העשרתי את אברהם', ומבואר דהתפלה היא במקום בכורים כדי להכיר שהכל מאתו ית'.

ועדיין צריך ביאור משום שיש עוד מצוות ששרשי המצוה שלהם הוא כמו הבכורים והוא מצוות פדיון הבן ומצוות הפרשת תרומה וחלה שהכל הוא הראשית להראות שהכל מאתו יתברך, וכן מצוות נטע רבעי יעוין ברמב"ן פרשת קדושים שכתב שענינו שראשית הפירות להביאם להקב"ה, וא"כ צריך ביאור למה הבכורים הם המצוה שהתפלה ניתנה במקומם בזמן שנחרב הבית.

ועוד קשה שהרי אמרו בברכות דף כ"ו ע"ב דתפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום ובמדרש מבואר דמשה רבינו תקן לישראל התפלות במקום בכורים.

יבואר מה שהבכורים הם הקרבן שהמקריב עומד לפניו יתברך במקדש

ואשר נראה לכאורה בזה דמצוות בכורים שונה משאר המצוות שהם ראשית שהבכורים מובאים

במדרש תנחומא פרשת תבוא בפסוק 'היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות' כתב וז"ל 'זהו שאמר הכתוב (תהלים צה, ו) בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו, והלא כריעה בכלל השתחויה והשתחויה בכלל כריעה, ומה תלמוד לומר 'נשתחוה', 'נכרעה', 'נברכה', אלא צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והביכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלש פעמים בכל יום, לפי שחביב התפילה לפני הקדוש ברוך הוא מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות, שכך כתיב (שם) קמא, (ב) תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב', עכ"ל, וצ"ב מה ענין תפילה לביכורים.

ויודע כי עיקר מצות ביכורים להראות שהכל שלו ואנו כעבדים העושים בשל רבו, ועל כן ראשית הכל שראשית כל פרי מגיע אל האדון, וזו היא ההשתעבדות האמיתית שמשעבד עצמו וממונו לה', ועל כן כשצפה משה שהביכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלש פעמים בכל יום, והם כנגד שלש תיבות 'נשתחוה ונכרעה' ו'נברכה', והיינו שהתפילה הוא באמות עיקר ההשתעבדות, כאשר עשה משה שהיה מתפלל לה', ככתוב ברש"י בפסוק (שם פס' יב) 'יהי ידיו אמונה', ויהיה משה ידיו באמונה פרושות לשמים בתפילה נאמנה ונכונה, וענין פריסת הידים הוא להראות שכל השגת מה שבעולם הזה הוא על ידי הידים שהם הכלים שאתם האדם משיג כל מה שצריך

עיקר הכוונה בתפלה היא ההכנה

ועיוין במהר"ל שכתב שיהיה מה שאמרו צריך לכוון רגליו בתפלה וענינו הוא להראות שאין ביד האדם לעשות דבר בלא נטילת רשות וכן מהקב"ה וכשעומד בתפלה צריך להראות שכל מגמתו אינו אלא להבורא כל העולמים.

לפני ד' במקדש וביותר שהבעלים עצמם מצווים לקרא מקרא בכורים לפני ד' וגם הנחת בכורים שהוא התנופה לפני ד' ואע"פ שבשאר קרבנות יש תנופה לפני ד' אבל הבכורים שהוא כל הבכורים יש בו תנופה משא"כ בקרבנות אין בו תנופה אלא בחזה ושוק וכן יש בו חיוב השתחויה לפני ד', ונמצא שהבכורים נעשים לפניו ית' וההכרה הזאת שהכל מאתו נעשה לפניו ית', ולכן התפלה שהיא לפניו ית' הוא במקום הבכורים ששלש תפלות ביום הם עמידה לפניו שהכריעה וההשתחויה הוא בעמידה לפניו דווקא וכן השלש ראשונות והשלש אחרונות והשלש פסיעות אינו אלא בעמידה לפניו דווקא ולכן התפלה דומה למצוות בכורים.

ומשה רבינו תיקן לישראל התפלה שהיא לפני ד' ולכן הפסוק של נשתחוה נכרעה נברכה לפני ד' עושינו הוא התקנה שמשה רבינו תיקן לישראל במקום בכורים והיינו דההשתחויה הוא משום שהתפלה הוא לפני ד' ולפני ד' צריך השתחויה וזהו הג' תפלות שתיקן נשתחוה נכרעה נברכה שהם ג' תפלות לפני ד' עושינו וזה מה שהוסיף משה רבינו על תקנת האבות.

תפלת ראש השנה היא יתירה על כל השנה בעמידה לפניו בקרבה גדולה

והנה איתא במדרש תהלים מזמור ק"ב על הפסוק פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם, וז"ל 'דבר אחר פנה אל תפלת הערער, אמר ר' יצחק כלפי הדורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן מורה צדק, ולא בית המקדש שיכפר עליהם אלא תפלה אחת נשתירה להן שהם מתפללין בראש השנה וביום הכפורים, אל תבזה אותה מהם, שנאמר ולא בזה את תפלתם תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל ית', וכי עד עכשיו עתידה אומה אחרת להבראות, שהוא אומר ועם נברא, אלא אמר ר' יהודה בר סימון זה דורו של מרדכי שנבראו כבריה חדשה, ורבני אמרו אלו הדורות שחייבין במעשיהם הרעים, ובאין ועושים תשובה ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים, ולפי שהם מחדשים את מעשיהם, הקדוש ברוך הוא כורא אותם ברייה חדשה, ומה להם לעשות, יש להם ליטול אתרונגיהן בידיהם ולולביהן וערבי נחל והדסים להלל אותך, הוי אומר ועם נברא יהלל ית'.

וצ"ב מ"ש תפלה של ר"ה ויהי"כ מכל תפלות השנה שלא נשתירה להן אלא תפלה זו ועל זה התפלל דוד שלא תבזה את תפלתם.

ולכאורה נראה דהנה תנינא בראש השנה דף ט"ז ע"א בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהלים ל"ג) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג ינדונין על המים.

וכבר העיר במהרש"א שהמשנה לא אמרה שבר"ה נדון האדם כשם שאמרו בפסח על התבואה אלא כל בני העולם עוברין לפניו כבני מרון, וצ"ב למה שינתה המשנה הדין דר"ה משאר המועדים.

והנה בר"ן על הרי"ף ראש השנה דף ג' מדפי הרי"ף עמוד א' כתב וז"ל ויש לשאול למה אדם נדון בר"ה

יותר מבשאר ימים דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמר' בגמ' דפסח זמן תבואה הוא ועצרת זמן פירות האילן וחג זמן גשמי שנה אבל אדם למה הוא נדון בר"ה יותר מבשאר ימים, ותירוצו דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא (פסקא כ"ג) בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו דתניא בעשרים וחמשה באלול נברא העולם ולפי זה הא דתניא בגמרא דרבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם על גמור ברייתו קא אמרין דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלשה כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו עשאו גולם בז' זרק בו נשמה בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטווה בעשירית סרח באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקדוש ברוך הוא זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ואף בשמים יש אות שמול החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' ולפי"ז הא דאמר' בפרק ראווה ב"ד (דף כז א) כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך וזכרון ליום ראשון כמאן כרבי אליעזר על יצירת אדם קאמרין אבל בכ"ה באלול תחלת בריאת העולם הוא ולכן נהגו בברצלונו"ה וגליליותיה להשכים באשמו' הבוקר בכ"ה באלול, עכ"ל.

ונמצא שבריאת האדם היה בר"ה, לכן גם דינו הוא בר"ה וכמו שבבריאת האדם היה נדון אם יברא או לא יברא וכמ"ל במדר"ר בראשית אמת ושולם אמרו אל יברא כן בכל ר"ה יש דין אם לברוא האדם מחדש והוא בריאת האדם כמעשה בראשית ולשם כך האדם עומד לפניו יתברך כדי שיוכל לברוא אותו מחדש וזה זכרון ליום ראשון.

וזה מה שאומרים בתפלה היום הרת עולם דהיינו היום הריונו של עולם דהיינו יצירת העולם מחדש ובכל שנה אנחנו נבראים מחדש והדין הוא לראות מי הוא היכול למלאות התפקיד שהקב"ה רוצה לתת לבריאה החדשה.

והמצב הזה שהאדם עומד לפני ד' אינו אלא בר"ה וביום הכפורים וכן אמרו בר"ה דף כ"ו ע"א כיון דלזכרון קא אתי כלפנים דמי, ופירש רש"י שופר נמי, אף על גב דלית ביה משום חוטא בל יקריב, ולית ביה משום חוטא בל יתנאה, כיון דלזכרון קא אתי כבגדי כהן גדול שלפנים דמי, עכ"ל, ומבואר שבר"ה שהאדם נזכר לפניו יתברך כעומד בקדש הקדשים דמי.

ושונה הדין בשאר המועדים מר"ה דבשאר המועדים אינו מהות היום שפסח אין מהותה וענינה הדין על התבואה אבל היו"ט של ר"ה הוא במהותו יום בריאת האדם וכל שנה מתחדש מחדש ענין זה ולכן האדם צריך לעבור לפניו לראות אם יברא מחדש.

בביאור למה לא חייבה התורה לעלות לרגל בר"ה ויהי"כ

ושמעתני להעיר למה לא חייבה תורה לעלות לרגל בר"ה ויהי"כ שהם המועדים המקודשים ביותר וכמו

שחייבה תורה בכל הרגלים לעלות לרגל להשיג קרבת ד' באותם הימים בבית המקדש ובר"ה וביה"כ לא נתחייבו בזה ואפשר שבר"ה וביה"כ הקב"ה מגיע אל ישראל ומתקרב אלינו ואי"צ לעלות לרגל כדי להשיג קרבתו, וכ"כ בשפ"א.

ויעויין בטורי אבן ר"ה ט"ז שהקשה למה אומרים הלל בכל יום הרי לר"י ולר"נ יש דין בכל יום א"כ לא נימא הלל במועדים שהרי ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו.

ובספר ירח למועדים יישב על פי הנ"ל שהדין בר"ה הוא שהאדם נברא מחדש וצריך לעמוד לפניו ולכן הספרי חיים ומתים הוא באופן אחר שאין כאן אדם קיים אלא אם לבראותו מחדש ואין חוקה קמא ולכן הדין של ר"ה ויהי"כ הוא מכניע האדם במדה כזו שאי אפשר לומר הלל.

ויעויין מהרש"א (סוטה מ"ב.) שכתב וז"ל 'ארבע כתות אין מקבלים פני שכינה כו' כת לצים שנאמר משך ידו את לוצצים, ופי' הכתוב תחלתו יום מלכיו שהוא ר"ה ויהי"כ או לעתיד ביום הדין שאז הקדוש ברוך הוא מלכו של עולם החלו שרים לבקש רחמים מלפניו יתברך ומלך העולם משך ידו מן הלצים שלא להכניסם כלל במחיצתן אפילו במקום הדין'.

ומבואר ג"כ שהאדם נכנס בר"ה לפניו מן המחיצה ולא כל אדם זוכה לכך ומי שזוכה לכך יכול לבקש רחמים לינצל מן הדין הגדול.

וזה מה שכתב בדרשות מהר"ח מוואליץ על הפסוק סמר מפקדך בשרי וממשפטיך יראתי, דסמר מפקדך הוא על מה שהאדם עומד לפניו יתברך ומי שהיה צריך לעמוד לפני האר"י ז"ל שהיה יכול לראות כל אחד מה שעשה היה מתירא פחד גדול, וזכורני כשהיו נכנסים למרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל היו מתמלאים פחד ורעדה, כל שכן שאנחנו צריכים לעמוד לפניו יתברך צריך לפחד ולהתבייש בושות גדול וגם מהמשפט יראתי דמועצם המשפט שדנים האדם יראתי.

ואמרו בראש השנה (דף י"ב:) בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנוה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, ולכאורה מה שאמרו נפקדו שעלה זכרונם לפניו לטובה וכ"כ רש"י וכ"כ בהגהות החתם סופר בהגהות לשולחן ערוך סימן תקפ"ב וצ"ב דמי לא נפקד כהיום הזה שכל מי שנפקד בזרע של קיימא נפקד בראש השנה.

וצריך לומר שבראש השנה שהקב"ה בורא האדם מחדש אין חוקה קמא והכל יכול להשתנות, ואפשר לעשות מאדם שלא היה באפשרותו לילד כמו שחז"ל דרשו ולשרה אשת אברהם לא היה ולד אין לה בית ולד והקב"ה ברא אותם מחדש וחז"ל לימדנו שכל אחד בראש השנה יכול להשתנות ולהעשות בריה חדשה.

ושמעתני מתלמיד חכם מובהק ששמע מבחור שהתפללות של ראש השנה הפכוהו לאדם אחר והיה קודם ראש השנה סתום וחתום מלהבין התורה ואחר ר"ה נפתחו מעינות החכמה ונעשה תלמיד חכם.